КЛАСТЕРНА ПОЛІТИКА НОРВЕГІЇ
NORWEGIAN CLUSTER POLICY

Анатолій ЩЕРБАК,
кандидат економічних наук,
Одеський національний
економічний університет

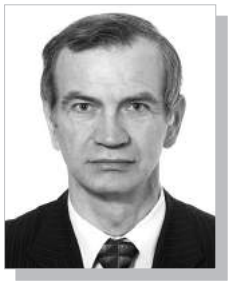

Anatoliy SHCHERBAK,
Ph.D. in Economics,
Odessa National
Economic University

Світовий досвід підтверджує, що важливим засобом підвищення конкурентоспроможності є кластери, тобто локалізовані на певній території міжгалузеві об'єднання підприємств. Усвідомлення урядами багатьох країн значення кластерів для розвитку призвели до істотних змін в економічній політиці. Якщо раніше більшість програм державної підтримки передбачали надання субсидій, пільг окремим фірмам, то нині вони спрямовані переважно на заохочення колективних дій.

У ряді країн ЄС реалізуються не окремі заходи, що сприяють розвитку кластерів, а кластерна політика як система державних та громадських заходів і механізмів підтримки кластерів. Вона розглядається як окремий напрям економічної політики. Одна з найбільш ефективних програм підтримки кластерів діє в Норвегії.

Мета статті – проаналізувати кластерну політику Норвегії та показати можливості використання досвіду цієї країни для підвищення конкурентоспроможності економіки України.

У Норвегії діє ряд державних установ, які надають підтримку реальному сектору економіки. Це Інновації Норвегії, Корпорація промислового розвитку Норвегії (SIVA) і Норвезька дослідницька рада. Підприємства можуть звернутися до них із проханням про підтримку проектів, які є інноваційними або мають важливе значення для розвитку галузі, регіону. Найбільш важливу роль відіграє державне агентство Інновації Норвегії, в якому працює більше 700 чоловік. Воно має офіси у всіх округах країни і в більш ніж 30 країнах світу.

У середині 90-х років минулого століття в Норвегії розгорнулася дискусія про необхідність удосконалення форм державної підтримки економіки. Зверталася увага на те, що значна частина інноваційних проектів здійснюється кількома підприємствами спільно або у співпраці з науково-дослідними установами. Аналізувався також досвід низки країн, у т.ч. сусідніх Фінляндії та Данії, які зуміли підвищити конкурентоспроможність за рахунок ефективних кластерів, що розвивалися за підтримки держави.

У 2002 році почала здійснюватися перша програма підтримки кластерів – Arena. У 2013 році в рамках даної програми надавалась підтримка 28 кластерам. Серед них:

- ❑ морський біотехнологічний кластер BioTech North;
- ❑ туристичний кластер «Зимові пригоди в Арктиці»;
- ❑ Осло Медтехніка – об'єднує компанії, лікарні та науково-дослідні установи Осло, що співробітничають з метою розвитку медичних технологій;
- ❑ Чиста вода Норвегії – кластер, який об'єднує компанії, що займаються вдосконаленням технологій очищення води.

У 2006 році було розпочато реалізацію другої програми підтримки кластерів – Норвезькі центри експертизи (NCE). У 2013 році в рамках даної програми надавалася підтримка 12 кластерам. Серед них:

- ❑ морський кластер, який включає 210 компаній, які проектують, будують і оснащують кораблі;
- ❑ мідводний кластер, до якого входять понад 100 компаній, що виробляють та експлуатують техніку для підводних робіт;
- ❑ раковий кластер в Осло, до якого входять більше 60 науково-дослідних установ і компаній, зайнятих діагностикою та лікуванням раку.

Управлінська команда програм підтримки кластерів складається із 7 осіб, при цьому п'ять із них – з Інновацій Норвегії, по одному – з Норвезької дослідницької ради і SIVA. Щороку проводяться конкурси, переможці яких включаються до відповідних програм. Так, у 2012 році було подано 25 заявок на участь у програмі Arena. 18 були прийняті, з них відібрано 6.

У рамках програм надається професійна та фінансова підтримка довгострокового розвитку кластерів. Метою її є поліпшення здатності регіонального бізнес-середовища до інновацій за рахунок ефективної взаємодії підприємств, науково-дослідних, освітніх установ і державних органів.

У кластери призначаються менеджери. Досвідчені консультанти надають допомогу в розробці стратегії, бренду, налагодженні співпраці між членами кластеру. Організовуються семінари, ознайомчі поїздки. При цьому держава фінансує не більше половини витрат кластера на здійснення спільних проектів, а решту суми повинні забезпечити його члени.

Програма Arena сприяє розвитку нових кластерів. Кожен із них отримує щорічно 1,5-2 млн. норвезьких крон (250-330 тис. доларів США). Ця програма зазвичай підтримує кластер протягом трьох років. Кластер, який динамічно розвивається і має значний потенціал, може підтримуватися ще 2 роки.

Програма NCE підтримує найбільш активні й орієнтовані на зростання кластери. Термін підтримки – до 10 років. При цьому після трьох і шести років здійснюється оцінка ефективності кожного проекту [1, p. 14-16].

Хоча економічний ефект кластерних програм Норвегії оцінити складно, проведені дослідження свідчать, що вони сприяли посиленню інноваційної активності, зміцненню довіри між підприємцями.

У 2014 році розпочато здійснення третьої кластерної програми – Глобальні центри експертизи (GCE). Мета її – підтримка кластерів світового рівня. У рамках програми надається підтримка двом кластерам:

- ❑ Синій морський, що розташований на західному узбережжі Норвегії. Він є світовим лідером у проектуванні, будівництві, оснащенні та експлуатації найсучасніших кораблів.
- ❑ NODE (Норвезька техніка для морських і бурових робіт). Цей кластер об'єднує 75 компаній-виробників високотехнологічного обладнання для нафтової та газової промисловості й морського флоту, розташованих у Південній Норвегії. Цікаво, що з 2006 року цей кластер діяв у рамках програми Arena, з 2009 року – під егідою програми NCE.

Одна зі сфер, де в Норвегії активно діють кластери – розведення риби.

У 2012 році виробництво продукції аквакультури в країні становило 1,3 млн. тонн. 99% обсягу – атлантичний лосось і форель. Норвезькі рибоводи виростили також 10 тисяч тонн тріски, 2000 тонн молюсків. Вартість продукції аквакультури досягла 31,4 млрд. крон (приблизно 5 млрд дол. США). Розведення лосося і форелі здійснюється в 160 муніципалітетах уздовж усього узбережжя. У таких господарствах зайнято 5900 осіб. Виробництво атлантичного лосося подвоїлася в порівнянні з 2005 роком. Норвегія дає дві третини світового виробництва цієї риби.

У статті проаналізовано програми підтримки кластерів, що здійснюються в Норвегії. Особливу увагу приділено розвитку кластерів у сфері аквакультури.

Cluster support programs carried out in Norway are analysed in this article. Particular attention is paid to the development of clusters in the aquaculture field.

Успіхи країни в рибництві багато в чому пов'язані з діяльністю трьох кластерів, кожен з яких об'єднує риборозводні ферми, переробників риби, постачальників обладнання, виробників кормів для риб, селекційні компанії, наукові та освітні установи, фінансові установи. Два з них розвивалися в рамках програми Arena, один підтримується програмою NCE.

Кластер АКВАРЕНА почав діяти в 2008 році. Його учасниками є 60 підприємств і організацій. Загальний оборот учасників кластеру – 6 млрд. крон (приблизно 1 млрд дол.), у ньому зайнято 2000 співробітників. До 2012 року кластер підтримувався програмою Arena, але після цього діє в якості незалежної асоціації.

АКВАРЕНА прагне стати світовим лідером у сфері технологій для стійкої аквакультури. У рамках кластера здійснюється обмін досвідом, просування продукції, проводяться дослідження ринків, організовуються освітні програми, поїздки в інші країни. Так, у 2013 році представники кластеру відвідали Шотландію, де ознайомилися зі станом галузі та провели спільний семінар з місцевими виробниками.

Під егідою кластера реалізується ряд інноваційних проектів. Серед них:

- ❑ автоматизована система сортування цілої риби;
- ❑ обробка осаду від очищення стічних вод в інкубаторах;
- ❑ механічне видалення вошей;
- ❑ збір і переробка обладнання аквакультури, що відслужило свій термін [2].

Кластер Арена – Океан Можливостей діє в Південно-Західній Норвегії з 2011 року. Його найважливіша мета – подвоїти виробництво лосося в регіоні до 2020 року (нині там вирощують 50 тисяч тонн риби на рік).

Завдяки співпраці з науково-дослідними організаціями намічено збільшити виживаність лосося із 74% до 90%, а також домогтися економії енергії за рахунок зменшення кількості льоду, в якому транспортується готова продукція, на 30%. Кластер здійснює проект моніторингу моря, в рамках якого проводяться регулярні дослідження стану морського дна і якості води навколо рибних ферм [3].

Кластер NCE Аквакультура знаходиться в Північній Норвегії. У його складі 24 підприємства та організації.

Кластер планує до 2017 року створити в регіоні 600 нових робочих місць. У рамках кластера здійснюються 17 інноваційних проектів, в т.ч. 10 - у співпраці з науково-дослідними установами, 2 - з міжнародними партнерами. Діє також науково-консультаційна рада. Завдання ради: ініціювання науково-дослідних проектів, оцінка поточних результатів таких проектів, надання консультацій у справі використання результатів наукових досліджень [4].

Кластери активно співпрацюють між собою, обмінюючись досвідом, реалізуючи ряд спільних проектів.

ВИСНОВКИ

Більшість кластерів виникли та досягли зрілості без втручання держави. Однак світовий досвід свідчить, що процес їх створення й розвитку суттєво прискорюється при наявності державної допомоги. Так, ефективна кластерна політика сприяла тому, що Норвегія залишається світовим лідером у деяких галузях, в т.ч. аквакультурі.

Україна – одна з небагатьох країн Європи, в якій відсутня загальнонаціональна програма підтримки кластерів. Враховуючи, що кластери – це унікальний засіб підвищення конкурентоспроможності економіки, нагальними є розробка й реалізація державної програми їх підтримки. Ця програма повинна базуватися на кращому досвіді зарубіжних країн, в т.ч. Норвегії.

CONCLUSIONS

The most of clusters have emerged and reached maturity without government interference. However, international experience shows that the process of their creation and development is significantly accelerated by means of state aid. Thus, the effective cluster policy contributed to the fact that Norway remains a world leader in some areas, including aquaculture.

Ukraine is one of the few countries in Europe where there is no national-level program to support clusters. The clusters are unique means of improving the competitiveness of an economy. Therefore, elaboration and implementation of the state program of support is highly required. This program is to be based on the best practices of foreign countries, including Norway.

ЛІТЕРАТУРА

1. North Atlantic Ocean Clusters. Increased opportunities through cooperation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sjavarklasinn.is/wp-content/uploads/2012/08/North-Atlantic-Ocean-Clusters_report.pdf

2. Сайт кластера АКВАРЕНА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://akvarena.no/.

3. Сайт кластера Арена – Океан Можливостей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arenaoceanofopportunities.no/.

4. Сайт кластера NCE Аквакультура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nceaquaculture.no/.

REFERENCES

1. North Atlantic Ocean Clusters. Increased opportunities through cooperation. Available at: http://www.sjavarklasinn.is/wp-content/uploads/2012/08/North-Atlantic-Ocean-Clusters_report.pdf.

2. The website of the akvARENA cluster. Avaialble at: http://akvarena.no.

3. The site of the Arena: Ocean of Opportunities cluster. Available at: http://arenaoceanofopportunities.no.

4. The site of the NCE Aquaculture cluster. Available at: http://www.nceaquaculture.no.

UKRAINIAN JOURNAL ЕКОНОМІСТ

Український журнал «ЕКОНОМІСТ» з 2011 року представлений у міжнародній економічній наукометричній базі RePEc. У зв'язку з розширенням розміщення публікацій в RePEc з 2013 року змінюються вимоги до змісту статей. Уважно слідкуйте за інформацією в наступних номерах журналу і на сайті http://ua-ekonomist.com